

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.072.533:159.072.59:0-61
DOI 10.24195/2414-4665-2024-4-6

Лариса Бутузова,

кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2112-5211>

Анна Брайковська,

кандидатка економічних наук,
доцентка менеджменту, клінічна психологиня,
Психологічна студія VQ Partner, м. Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6049-8258>

Ксенія Тимофєєва,

магістриня соціальної роботи, психологиня,
Психологічна студія VQ Partner, м. Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2157-7750>

ОПИТУВАЛЬНИК ОСОБИСТІСНИХ АДАПТАЦІЙ В. ДЖОЙНСА JPAQ: АДАПТАЦІЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ВЕРСІЇ

У статті описано результати адаптації психодіагностичної методики JPAQ українською мовою. Українська версія методики особистісних адаптацій JPAQ (Джойнс, Стюарт, 1986) має практичний сенс застосування як в психодіагностиці, так і лонгітюдних дослідженнях розвитку психологічного благополуччя.

Методологія та вибірка. Переклад опитувальника JPAQ з англійської мови на українську виконано методом зворотного (подвійного) перекладу трьома білінгвами: 1) професійним перекладачем, психологом (практиком транзакційного аналізу), 2) професійним (дипломованим) перекладачем та 3) білінгвом-психотерапевтом, супервізором в транзакційному аналізі (СТА, РТСТА) (Великобританія). Вибірку основного дослідження склали 344 респонденти віком від 16 до 66 років ($M=27.97$, $SD=11.62$), переважно студенти та молоді працюючі дорослі. Перевірка конструктивної валідності опитувальника здійснювалася окремо на вибірці 157 студентів віком від 16 до 33 років ($M=17.49$, $SD=1$, 99). Опитування здійснено через форми онлайн-сервіс Google Forms. Ретест відбувався через 14–20 днів після тесту за спеціально розробленою програмою опитування, яка у вигляді діаграми надавала респондентам результати опитування. Для перевірки конструктивної валідності 157 студентам було запропоновано додатково пройти опитування за «П'ятифакторним особистісним опитувальником» Р. МакКрае, П. Коста («Велика п'ятірка»). Аналіз отриманих даних здійснено за допомогою пакету статистичної обробки даних «IBM SPSS Statistics 21»; використано методи: описові статистики, аналіз внутрішньої та ретестової надійності: конструктивної, змістової та дискримінантної валідності; дискримінантності шкал (критерій Фергюсона); кореляційний аналіз (коефіцієнт Спірмена); експлораторний факторний аналіз (EFA). Надійність та дискримінанту валідність досліджено на основі моделі Кронбаха з обчисленням коефіцієнту узгодженості альфа.

Результати. Аналіз внутрішньої узгодженості (надійності) україномовної версії тесту було проведено за допомогою коефіцієнта α -Кронбаха для кожної його шкали. Для всіх шкал значення коефіцієнта α -Кронбаха перевищує 0,80, тобто є прийнятним рівнем для психологічних досліджень ($>0,7$). Результати дослідження продемонстрували високу узгодженість серед усіх шкал опитувальника, що свідчить про успішну адаптацію тесту українською мовою. Українська версія тесту JPAQ (ООАД) показала високу ретестову надійність та стабільність результатів у часі (значення коефіцієнта Спірмена між результатами першого і другого тестування (з інтервалом у два тижні) варіювалися від 0,81 до 0,88). Також опитувальник продемонстрував дискримінантність (за критерієм дельта Фергюсона усі шкали мали значення $\delta > 0,85$). Для визначення конструктивної валідності опитувальника ООАД було використано методику «П'ятифакторний особистісний опитувальник». Кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта Спірмена ($p < 0,01$) виявив фактичні зв'язки між адаптаційними стратегіями та рисами особистості, що підтвердили конструктивну валідність україномовного варіанту опитувальника. Факторний аналіз підтвердив, що українська версія опитувальника ООАД відповідає теоретичній моделі В. Джойнса JPAQ. Зважаючи на зазначене, українська версія тесту JPAQ

(ООАД) може ефективно використовуватись для оцінки особистісних адаптацій в українському контексті без значних ризиків похибки.

Ключові слова: адаптація опитувальника, особистісна адаптація, виживальна адаптація, виконавська (схвалювальна) адаптація, «Блискучий-Скептик», «Відповідальний-Роботоголік», «Грайливий-Опозиціонер», «Творчий-Мрійник», «Чаруючий-Маніпулятор», «Надреагуючий-Ентузіаст», JPAQ, ООАД, транзакційний аналіз, психодіагностична методика, психометрична надійність, валідність, дискримінантність.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми.

Дослідження передумов формування захисних механізмів та способів подолання життєвих викликів та поведінки в умовах невизначеності набуває особливого значення під час воєнних дій в Україні. Опитувальник JPAQ (Joines Personality Adaptation Questionnaire) створений транзакційним аналітиком Веном Джойнсом. Автор мав на меті запропонувати інструмент кількісної оцінки вираженості особистісних адаптивних стилів, які могли б охарактеризувати та порівняти типові способи клієнтів справлятися з життєвими викликами. Адаптація опитувальника особистісних адаптацій ООАД (JPAQ) українською мовою має практичне значення для розширення практичного інструментарію та обґрунтування ефективності методів підтримки психологічного благополуччя в Україні. Дослідження особистісних адаптацій (JPAQ) сприятиме пошуку підходів щодо подолання тривожності, виявленню методів розвитку життєстійкості та резильєнтності (психологічної гнучкості) задля розвитку лідерського потенціалу молоді України.

Опитувальник JPAQ перекладений багатьма мовами (корейською, російською, італійською, японською, португальською та ін.). Неангломовні версії опитувальника пройшли психометричну перевірку, отримані результати загалом узгоджуються з вихідною англійською версією. Насамперед це стосується показників внутрішньої узгодженості тверджень та надійності опитувальника як для клієнтів психотерапевтів транзакційного аналізу, так і осіб нормативної групи (Су, Те, Ман, 2018; Романіелло, 2018; Вос, ван Рейн, 2021; Бандо, Йокояма, 2022).

Враховуючи популярність та широке застосування JPAQ у світі, а також брак подібних інструментів у практиці вітчизняного транзакційного аналізу та клінічних дослідженнях, ми поставили собі за мету здійснити адаптацію цього опитувальника українською мовою. Отримання згоди від автора на використання опитувальника, а також переклад українською мовою були здійснені в 2022 році (Брайковська, Бутузова, Тимофєєва, 2022), втім процедура проведення адаптації опитувальника була дещо відтермінована у часі. Наразі це стало метою нашого дослідження.

Мета та завдання. Мета дослідження полягала у перекладі, адаптації та перевірці психометричних властивостей україномовної версії ООАД. Для перевірки якості україномовної версії опитувальника ООАД застосовано методи оцінки внутрішньої узгодженості, ретестової надійності, дискримінантності, змістової та дискримінантної валідності.

Гіпотеза дослідження. Зміст україномовної версії опитувальника ООАД відповідатиме оригінальній версії.

Методи дослідження. *Психодіагностична методика:* Joines Personality Adaptation Questionnaire (JPAQ). 3rd Edition, Vann S. Joines, 2002 – Опитувальник особистісних адаптацій В. Джойнса (ООАД) (адаптація українською Л. Бутузова, А. Брайковська, К. Тимофєєва), 2024.

Аналіз наявного діагностичного інструментарію для вимірювання особистісних адаптацій (в транзакційному аналізі) засвідчив, що одним з авторів цієї концепції В. Джойнсом (Joines, 2002) було розроблено та тричі вдосконалено оригінальну англійську версію опитувальника JPAQ. Спираючись на підхід послідовних систем, автор, у комунікації з учасниками навчальних психотерапевтичних груп, створив спочатку опитувальник з 195 питань, який діагностував 6 адаптацій. Оригінальний англійський опитувальник було сконструйовано з перевіркою окремих психометричних показників на вибірці психотерапевтів та клієнтів: внутрішньої узгодженості, змістової валідності, внутрішньої та ретестової надійності. Перевірка зовнішньої валідності автором не проводилася. В подальшому опитувальник було тричі перевидано та у 2002 році скорочено до 72 питань для оцінки шести адаптацій (по 12 питань для діагностики кожного стилю особистісної адаптації).

Відповідно україномовна версія ООАД складається з 72 тверджень, на які необхідно відповісти ствердно чи заперечувально, залежно від притаманності описаних рис та схильності поводитися описаним чином. Всі пункти опитувальника згруповані в 6 шкал, по 12 тверджень для оцінки кожної адаптації, відповідно до оригінальної версії. Ствердні відповіді на них додавали 1 бал до однієї з 6 адаптацій: трьох виживальних (Творчий-Мрійник, Блискучий-Скептик та Чаруючий-Маніпулятор) та трьох виконавських/схвалювальних (Відповідальний-Роботоголік, Грайливий-Опозиціонер, Надреагуючий-Ентузіаст). Представленість значень за кожною шкалою знаходиться в діапазоні від 0 до 12, причому низькі значення є свідченням неактуалізованої наразі адаптаційної стратегії (0–3), а високі – активний модус їх прояву (10–12 балів).

Статистичні методи: Перевірка на нормальність розподілу показників проводилася за допомогою формальних тестів Шапіро-Уїлка та Колмогорова-Смирнова. Описові статистики в тексті представлені у вигляді медіани (Me) та інтерквартильного розмаху (IQR) – Q1 (25-й перцентиль) і Q3 (75-й перцентиль) – при асиметричному розподілі, або у вигляді середнього та стандартного відхилення ($M \pm SD$) при нормальному розподілі даних. Достовірність відмінностей оцінювали за допомогою тесту Манна-Уїтні. Достовірними вважали показники $p < 0,05$.

Для перевірки якості україномовної версії опитувальника ООАД застосовано **методи оцінки** внутрішньої узгодженості, ретестової **надійності, дискримінантності, змістової, дискримінантної та конструктивної валідності**. Внутрішня узгодженість шкал оцінювалася за допомогою коефіцієнта Кронбаха (α). Ретестова надійність перевірена шляхом повторного тестування через два тижні (14–20 днів) з використанням коефіцієнта кореляції Спірмена. Дискримінантність оцінювалася за критерієм Фергюсона (δ). Для перевірки змістової та конструктивної валідності україномовної версії ООАД було використано кілька методів: а) прямий та зворотній переклад змісту питань; б) пілотне тестування на фокус-групах; в) залучення експертів для оцінки відповідності шкал до теоретичної моделі Джойнса; г) факторний аналіз (як елемент конструктивної валідності) для визначення відповідності групування питань україномовної версії тесту до шкал, представлених автором оригінального опитувальника; д) кореляційний аналіз (метод Спірмена), результати якого були зіставлені з теоретичними конструктами моделі Джойнса та основними доменами «Великої п'ятірки» Р. МакКрає, П. Коста ($n=157$) (Бутузова, Дмитрієва, Дубравська, Максимець, Мачушник, Сидоренко, Стахова, Фриз, 2017). Дискримінантна валідність перевірялася за допомогою критеріїв Манна-Уїтні та Крускала-Уолліса. Обчислення проводилися за допомогою статистичного пакета IBM SPSS Statistics 21.

Теоретичне підґрунтя. Концепція особистісних адаптацій у транзакційному аналізі вперше була створена двома авторами в США, незалежно один від одного: психіатром, доктором медицини Полем Варом (Ware, 1983) та клінічним психологом, доктором філософії, експертом з комунікацій Тайбі Калером (Kahler, 1982; 1996; 2008). Початково ця концепція була створена як модель покращення комунікації, що визначала специфічні для кожної адаптації канали її налагодження (двері контакту) (Поль Вар) та представленості «драйверної» поведінки, зон росту та можливих пасток взаємодії, психологічної сумісності (Тайбі Калер). Як клінічний психолог Поль Вар виділив шість адаптацій застосовно до підлітків, яких лікував у лікарні. При цьому він, надаючи адаптаціям клінічні назви, описував їх не в континуумі «норма-патологія», а як прояви форми пристосування до оточуючого середовища. Паралельно з ним Тайбі Калер, тримаючи у фокусі своїх досліджень аналіз особистісного процесу (як люди щось роблять), описав шість патернів поведінки людини, що виявляються у різному поєднанні «драйверної» поведінки для різних адаптацій (процесуальна модель поведінки особистості Process Communication Model –PCM, 1982) (Kahler, 1982).

В подальшому активну розробку ідеї особистісних адаптацій продовжив Венн Джойнс у співпраці з Яном Стюартом (1986) (Joines, Stewart, 2002), суттєво доповнивши не лише характеристики виділених 6 адаптацій, але й розробивши спеціалізований діагностичний інструментарій (опитувальник) (Joines, 2002). Венн

Джойнс надав практичні рекомендації щодо можливості використання цієї концепції у психотерапії (Joines, 1986; 2002; 2011).

Особистісні адаптації (ОА) – це комбінації сценарних та контрсценарних рішень, які приймає індивід у зв'язку з минулим досвідом (Joines, Stewart, 2002). Адаптація є по суті найкращим вибором людини з точки зору стратегії виживання та схвалення у своїй первинній родині. Рівень функціонування адаптації визначається мірою порушення налаштованості батьків на потреби дитини в дитинстві та характером батьківських очікувань.

Під особистісними адаптаціями (ОА) в транзакційному аналізі розуміється ранній спосіб пристосування людиною до свого оточення, який транслюється у взаємодії з іншими, не є психічним розладом, а швидше відображає варіант особистісної адаптивної норми (Бутузова, 2024). Такі адаптивні способи (що по суті є набором звичних психологічних захисних механізмів) розвивається в дитинстві і відображає вибір дитиною рішення щодо найоптимальніших способів виживання – «виживальні» та отримання схвалення (пристосування до виконання вимог) інших – «схвалювальні, виконавські». У зв'язку з різними завданнями на ранніх етапах психічного розвитку дитини, автори обґрунтовують ранню появу трьох «виживальних» (0–1,5 року) та трьох «схвалювальних, виконавських» (1,5–6 років) адаптацій.

«Виживальні» адаптації є способом піклування дитини про себе і виникають у відповідь на небезпеку оточуючого світу, провалу емпатії та налаштування батьків на дитину. Ці адаптації розвиваються при холодних, байдужих, зайнятих батьках та/або порушеннях безпеки і виявляються у ранніх дитячих рішеннях, прийнятих до 1,5 року. До таких адаптацій В. Джойнс, Я. Стюарт (П. Вар) відносять: «Творчий-Мрійник» (шизоїдна), «Чаруючий-Маніпулятор» (антисоціальна), «Блискучий-Скептик» (параноїдна).

«Схвалювальні, виконавські» адаптації розвиваються як спосіб відповідати очікуванням в своїй сім'ї в дитинстві. У повсякденному житті, при менш стресових обставинах, люди діють виходячи саме з цих адаптацій. Такі дитячі рішення (прийняті у 1,5–6 років) пов'язані з нашими способами отримувати батьківське схвалення, нашими реакціями на поведінку батьків з нами (надмірний контроль, похвала за досягнення, ігнорування тощо). У баченні авторів це такі адаптації: «Надреагуючий-Ентузіаст» (істероїдна, демонстративна), «Відповідальний-Роботоголік» (обсесивно-компульсивна) та «Грайливий-Опозиціонер» (пасивно-агресивна).

Відповідно до теорії, у кожного з нас є принаймні одна адаптація «виживальна» та одна «схвалювальна». Більшість людей мають комбінацію цих шести адаптацій, кожна з яких має сильні властивості та потенційні ризики (пастки комунікації) для особистості. Самі по собі адаптації не мають нічого патологічного, а швидше відображають процесуальні моделі реагування в континуумі «здоров'я-особистісний розлад». Кожній з адаптацій

притаманні свої унікальні властивості та певна поведінка в контексті встановлення суб'єктами контактів з іншими людьми та стратегічної позиції у вирішенні проблем. В. Джойнс, Я. Стюарт пропонують розглядати прояв особистісних адаптацій з точки зору співвідношення персональних позицій особистості в площині 2 континуумів: залученість (до інших) – відстороненість (від інших) та активність-пасивність у вирішенні проблем.

Як зазначають В. Джойнс, Я. Стюарт (Joines, Stewart, 2002), опитувальник ООАД (JPAQ) дозволяє покращити рівень обізнаності щодо таких аспектів:

- як людина взаємодіє з іншими людьми в соціальних ситуаціях;
- вибір підходу до вирішення проблем – проактивно чи реактивно;
- відгук на комунікативний стиль співбесідника (директивний, запитуючий, турботливий, емоційний);
- бажана область первинного контакту (мислення, почуття або поведінка);
- типові «життєві патерни» поведінки;
- виклики для особистісних змін.

Результати дослідження. *Переклад* українською мовою здійснювався згідно з процедурами, передбаченими вимогами кроскультурної адаптації методик, окреслених у міжнародних стандартах (Gudmundsson, 2009; Бурлачук, 2014; Kline, 2015; Bartram & Hambleton, 2016). Роботу над перекладом опитувальника з дозволу автора було розпочато в 2023 році. Переклад здійснювався в декілька етапів. До перекладу було залучено фахових перекладачів, психотерапевтів-білінгвів.

При перекладі з мови оригіналу українською мовою використовувався симетричний тип перекладу, задля збереження смислу оригіналу (Максименко, Кокун, Тополов, 2012). Перший переклад здійснювався фаховим перекладачем та психотерапевтом в методі транзакційного аналізу. Процедура зворотного перекладу була здійснена філологом-перекладачем. Наступним етапом зворотно перекладений англійськомовний варіант був наданий для оцінки збереження змісту носію англійської мови, психотерапевту в методі транзакційного аналізу, СТА, РТСТА (Великобританія). Отримана ним англійськомовна версія була оцінена, як відповідна, суттєвих зауважень чи рекомендацій надано не було.

Додатково була проведена перевірка відповідності та зрозумілості інструкції та тверджень опитувальника в двох фокус-групах. Перша складалась із психотерапевтів в методі транзакційного аналізу, зокрема членів Української спільноти транзакційного аналізу (УСТА), друга – із людей різного віку та родів діяльності. Обом групам було запропоновано заповнити опитувальник і обговорити зрозумілість кожного з тверджень. Висновками роботи обох груп було підтвердження зрозумілості та відповідності культуральному контексту україномовної версії опитувальника JPAQ.

Крім того **змістова валідність** адаптованої версії тесту доводилась шляхом залучення групи 7 експертів, до складу якої увійшли професійні перекладачі та психологи-білінгви різних психотерапевтичних модаль-

ностей, включаючи транзакційний аналіз. Їм було запропоновано оцінити відповідність змісту україномовної адаптації ООАД оригінальній версії цього тесту за п'ятьма балами, де 1 бал позначав повну невідповідність, а 5 балів – абсолютний збіг змісту з оригіналом.

Результати експертного оцінювання показали досить високий відсоток оцінок, які засвідчували згоду експертів щодо збігу нашої версії тесту з авторським опитувальником (табл. 1).

Як можна побачити з даних, наведених у таблиці, абсолютний збіг змісту уявлень експертів про **змістову валідність** нашої версії опитувальника (оцінка 5 балів) знайдений за шкалою «Творчий-Мрійник», де такі оцінки дали всі експерти. Проте й за іншими шкалами спостерігається висока оцінка відповідності (зазначено 81,9% експертів). У той же час решта експертних суджень не була нижчою за оцінку 4 бали (досить точно переданий зміст питань). Експертні судження про невідповідність або помірну відповідність змісту (1–3 бали) загалом були відсутні. А отже, встановлена за таким методом змістова валідність україномовної версії ООАД може вважатися емпірично обґрунтованою.

Таблиця 1

Розподіл оцінок експертів, що свідчать про відповідність змісту україномовної версії ООАД до оригіналу JPAQ, за рівнями змістової валідності

Назва шкали ООАД	Рівень змістової валідності за оцінками експертів (% від всіх оцінок експертів)		
	низький (1–3 бали)	помірний (4 бали)	достатній (5 балів)
«Чаруючий – Маніпулятор»	-	15,48	84,52
«Творчий – Мрійник»	-	0	100
«Блискучий – Скептик»	-	17,86	82,14
«Відповідальний – Роботоголік»	-	14,29	85,71
«Надреагуючий – Ентузіаст»	-	25	75
«Грайливий – опозиціонер»	-	17,86	82,14

Усі питання опитувальника в подальшому були надані респондентам українською мовою.

Вибірка. Розмір вибірки: 344 особи. Соціально-демографічні характеристики (вік, стать, регіон, місце проживання) представлені у таблиці 2 та на рис. 1.

Таблиця 2

Статистичні параметри віку досліджуваних (n=344)

Параметр	\bar{x}	SD	min	max	Квартилі розподілу		
					Q ₁	Me	Q ₃
Вік	27,97	11,62	16	66	19	21	36

Примітки: \bar{x} – середнє значення; SD – стандартне відхилення; min, max – екстремуми розподілу; Me – медіана розподілу; Q₁ – нижній кuartиль; Q₃ – верхній кuartиль розподілу.

Як видно з таблиці 2, вік учасників вибірки охоплює значний діапазон – від 16 до 66 років, із медіаною 21 рік, що вказує на те, що більшість респондентів молодші за 30 років. Середнє значення близько 28 років також вказує на те, що вік вибірки зміщений у бік молодших груп, але присутні і старші учасники, що відображається максимальним значенням у 66 років.

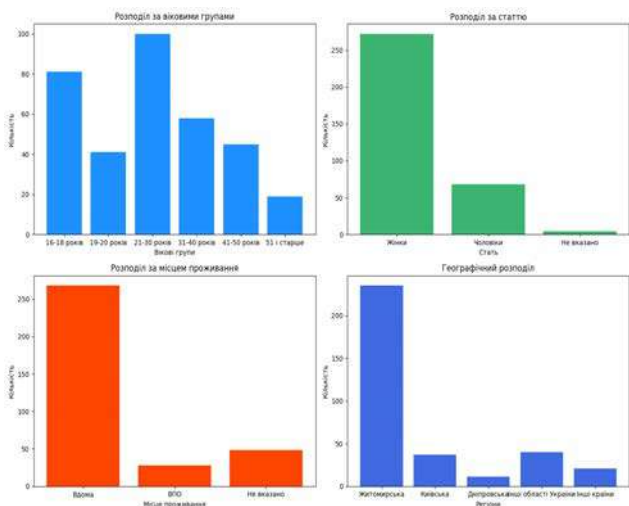

Рис. 1. Соціально-демографічні характеристики вибірки (n=344)

Рисунок 1 демонструє соціально-демографічні характеристики вибірки за ключовими параметрами: вік, стать, місце проживання та географічний розподіл. Найбільше респондентів належить до вікових груп 21–30 років, яка складає 29,07% вибірки, також багато осіб 16–18 років (23,55%) та 19–20 років (11,92%), що свідчить про молодий характер досліджуваної популяції. Менша кількість респондентів представлена у вікових групах 31–40 років (16,86%) та 41–50 років (13,08%). Найменше респондентів у групі 51 і більше років, яка становить 5,52%. За гендерним розподілом переважають жінки – 79,07%, тоді як чоловіки складають 19,77%, а 1,16% респондентів не вказали свою стать. Місце проживання більшості учасників дослідження – вдома (77,91%), проте 8,14% вибірки складають внутрішньо переміщені особи, а у 13,95% випадків місце проживання не було вказано. Географічний розподіл показує, що найбільше респондентів проживає в Житомирській області (68,31%), інші регіони представлені меншою кількістю учасників: Київська область (10,76%) та Дніпровська область (3,20%). Окрім цього, 11,63% респондентів відповіли, що проживають в інших областях України, а 6,10% зазначили, що мешкають за межами країни. Ці дані дозволяють отримати уявлення про склад вибірки та підкреслюють, що вона складається переважно з молодих українців, жінок та мешканців Житомирської області, що може впливати на результати дослідження. Важливо враховувати ці особливості під час аналізу, оскільки домінування окремих груп може впливати на загальну картину та висновки, зроблені за результатами дослідження.

Окремо для перевірки конструктивної валідності опитувальника було проведено дослідження серед 157 студентів кількох факультетів Житомирського державного університету імені Івана Франка (фізико-математичного, соціально-психологічного, фізичного виховання і спорту факультетів, ННІ педагогіки). Їм було запропоновано додатково до опитувальника ООАД ще відповісти на питання «П'ятифакторного особистісного опитувальника» Р. МакКрає, П. Коста. Вік респондентів: переважно 17 років (min=16 років, max=33 роки) (див. табл. 3).

Таблиця 3
Статистичні параметри віку респондентів, які взяли участь у оцінці конструктивної валідності ООАД (n=157)

Параметр	\bar{x}	SD	min	max	Me	Mo
Вік	17,49	1,99	16	33	17	17

Примітки: \bar{x} – середнє значення; SD – стандартне відхилення; min, max – екстремуми розподілу; Me – медіана розподілу; Mo – мода.

Процедура збору даних. Дослідження проведено за допомогою сервісу Google Forms (тест) та спеціально створеного онлайн-опитувальника (ретест), який коротко резюмував респондентам їх результати та містив посилання на їх детальну розшифровку. Поширення відбувалося шляхом розсилки посилань на опитування у соціальних мережах та месенджерах (Facebook, Telegram, Viber), розміщувалася у чатах та розсилках професійних спільнот (УСТА).

Збір даних відбувався в період з травня по жовтень 2024 року. Респонденти (n=344) проходили опитування онлайн в два етапи. Перший передбачав заповнення опитувальника без отримання респондентами своїх результатів. Другий надавав результати у вигляді діаграми, а також учасники отримували короткий опис особистісних адаптацій. Опитувальники заповнювалися з проміжком в 14–20 днів (тест-ретест).

Перевірка конструктивної валідності опитувальника здійснювалася окремо на вибірці студентів (n=157). Цей етап дослідження реалізовувався у вересні–жовтні 2024 року з використанням Google Forms. Респондентам було запропоновано анонімно взяти участь у дослідженні. Вступна частина форми містила пояснення суті дослідження (інформовану згоду) та збір анкетних даних (стать, вік). Психодіагностичний блок містив питання двох опитувальників: ООАД (JPAQ) В. Джойнса (Джойнс, 2002) та «П'ятифакторного особистісного опитувальника» Р. МакКрає, П. Коста («Велика п'ятірка») (МакКрає, Коста, 1987). Аналіз отриманих даних здійснено за допомогою пакету статистичної обробки даних IBM SPSS Statistics 21.

Дослідження базувалося на дотриманні етичних принципів (конфіденційність, добровільність участі, інформована згода).

Результати психометричного дослідження. Аналіз внутрішньої узгодженості (надійності) україномовної версії тесту проводився за допомогою коефіцієнта α -Кронбаха для кожної його шкали (рис. 2).

На діаграмі представлено коефіцієнт Кронбаха для кожної шкали української версії опитувальника. Цей коефіцієнт вимірює внутрішню узгодженість шкал тесту, тобто наскільки добре питання в межах кожної шкали корелюють між собою.

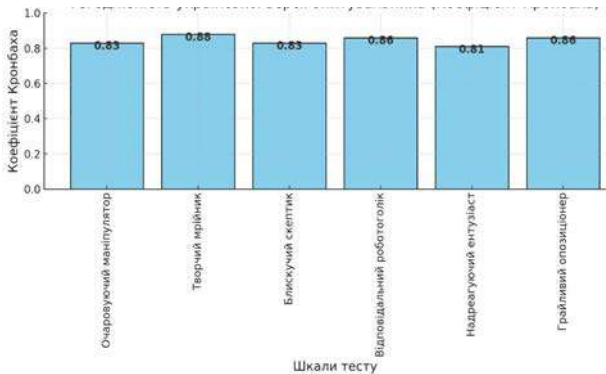

Рис. 2. Внутрішня узгодженість шкал україномовної версії опитувальника ООАД, визначена за коефіцієнтом Кронбаха (n=344).

Усі шкали мають значення коефіцієнта Кронбаха вище 0,80, тобто перевищують задовільний рівень, що є прийнятним рівнем для психологічних досліджень (> 0,7). «Творчий-Мрійник» та «Грайливий-Опозиціонер» мають коефіцієнт 0,88 та 0,86 відповідно, що свідчить про найвищу узгодженість цих шкал, в яких всі питання, розташовані всередині кожної шкали добре корелюють і вимірюють одну характеристику. Найнижче значення має «Надреагуючий-Ентузіаст» (0,81), проте таке значення все ще свідчить про хороший рівень надійності. Така висока узгодженість серед усіх шкал свідчить про успішну адаптацію тесту українською мовою. Відтак, українська версія тесту є **надійною** і може використовуватись для оцінювання без значних ризиків похибки.

Аналізуючи первинні статистики для україномовної версії ООАД, отримано базову інформацію про **розподіл шкали у вибірці** (середнє значення (\bar{x}), стандартні відхилення (SD), мінімальні та максимальні значення), показують варіативність та характер цього розподілу (Q_1 , медіана (Me), Q_3), яка дозволяє оцінити, чи є дані симетрично розподіленими та чи існують певні скупчення значень. Такий аналіз забезпечує базу для подальших порівнянь та інтерпретацій (табл. 4).

Як бачимо з таблиці 4, рівень вираженості досліджуваних типів адаптації у респондентів варіюється від міні-

Таблиця 4

Первинні статистики та кватилі розподілу показників україномовної версії ООАД (n=344)

Показники	\bar{x}	SD	min	max	Кватилі розподілу		
					Q_1	Me	Q_3
Чаруючий-Маніпулятор	5,66	2,33	0	12	4	6	7
Творчий-Мрійник	6,62	3,13	0	12	4	7	9
Блискучий-Скептик	6,97	2,43	1	12	5	7	9
Відповідальний-Роботоголік	6,57	2,60	0	12	5	6	8
Надреагуючий-Ентузіаст	6,61	2,30	0	12	5	7	8
Грайливий-Опозиціонер	5,68	2,77	0	12	4	6	8

мальних (0–1 бал) до максимально можливих значень (12 балів). Середні значення варіюються від 5,66 до 6,97 балів, де найвищий середній показник спостерігається за шкалою «Блискучий-Скептик» (переважає підозрілий стиль адаптації), а найнижчий – за шкалою «Чаруючий-Маніпулятор» (прагнення активно впливати та зберігати контроль над ситуацією). Стандартні відхилення (SD) показують, що варіативність відповідей є нормальною для показників «Блискучий-Скептик» та «Надреагуючий-Ентузіаст» (приблизно 35%), дещо підвищеною – для показників «Відповідальний-Роботоголік 2» (40%), «Чаруючий-Маніпулятор 2» (41%) та високою – для показників «Творчий-Мрійник 2» (47%) та «Грайливий-Опозиціонер 2» (49%). Медіани (Me) для більшості показників знаходиться в діапазоні від 6 до 7, і, в цілому, вони є схожими на середні значення. Кватилі (Q_1 та Q_3), визначають границі в яких розподілено більшість оцінок респондентів. Ці первинні статистики є основою для подальшого аналізу, зокрема для порівняння між різними групами та вивчення тенденцій у поведінкових і адаптаційних моделях. В цілому можна дійти висновку, що респонденти з української вибірки загалом характеризуються досить яскраво вираженими тенденціями до відсторонення та втечі у фантазії, які можуть розглядатися як найуживаніші адаптаційні стратегії.

Результати застосування формальних тестів (Шاپіро-Уїлка та Колмогорова-Смирнова) на **узгодженість розподілів показників** україномовної версії ООАД з **нормальним** наведені у таблиці 5.

Дані таблиці показують, що жодна із шкал **не має нормального розподілу даних** (усі значення $p < 0,05$).

Таблиця 5

Оцінка нормальності розподілу показників україномовної версії ООАД (n=344)

Критерій нормальності	Показники україномовної версії ООАД					
	Чаруючий-Маніпулятор	Творчий-Мрійник	Блискучий-Скептик	Відповідальний-Роботоголік	Надреагуючий-Ентузіаст	Грайливий-Опозиціонер
Колмогоров-Смирнов	0,102	0,09	0,104	0,101	0,126	0,1
	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$
Шاپіро-Уїлк	0,978	0,967	0,97	0,977	0,974	0,975
	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$

Враховуючи ці результати, для подальшого аналізу даних рекомендується використовувати **непараметричні статистичні методи**, які не вимагають нормальності розподілу. Це забезпечить коректність отриманих висновків та підвищить точність інтерпретації результатів.

Стабільність результатів у часі (ретестова надійність) перевірялася шляхом повторного тестування через два тижні (14–20 днів). Хоча остаточні два результати зрізів для деяких шкальних методик могли б дещо відрізнятись, коефіцієнти кореляції Спірмена між відповідними парами шкал були досить високими, що дозволило зробити висновок про перевірку надійності україномовної версії JPAQ (рис. 3).

Ця теплова карта показує кореляційні зв'язки між шкалами україномовної версії тесту в двох вимірюваннях з інтервалом у два тижні, допомагаючи оцінити, наскільки точно опитувальник вимірює адаптаційні патерни на постійній основі. Кожен колірний квадрат на графіку відображає силу кореляції між двома шкалами: світліші тони вказують на сильні негативні кореляції, а темніші – на сильні позитивні зв'язки.

На рисунку 3 видно, що шкали з однаковими назвами в обох зрізах демонструють високу оцінку відповідності. Наприклад, паралельні шкали «Творчий-Мрійник» (1) і «Творчий-Мрійник» (2) мають кореляцію 0,88, що свідчить про дуже сильний зв'язок між тестовим і повторним вимірюванням. Також високі показники кореляції спостерігаються для шкали «Відповідальний-Роботоголік» і «Грайливий-Опозиціонер» у тестовому та ретестовому розрізах ($r = 0,86$). Схожі високі кореляції були отримані для шкали «Блискучий-Скептик» (1) і (2) ($r = 0,83$), «Чаруючий-Маніпулятор» (1) і (2) ($r = 0,83$), «Надреагуючий-Ентузіаст» (1) і (2) ($r = 0,81$). Такі результати підтверджують **ретестову надійність**, тобто, що україномовна версія ООАД демонструє **стабільність у часі**, а також може використовуватися для повторних досліджень, які потребують вимірювання адаптаційних патернів з плином часу.

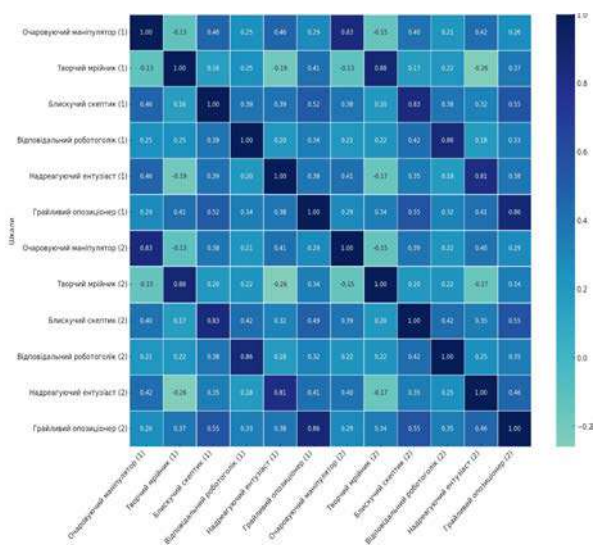

Рис. 3. Кореляції між шкалами україномовної версії ООАД, виміряними двічі з інтервалом у два тижні, де (1) – результати першого тестування, (2) – результати другого тестування, n=344

Крім того, кореляції між різними адаптаційними стратегіями, які вимірює методика ООАД, можуть свідчити про відповідність теоретичній моделі В. Джойнса, тобто опосередковано свідчити про **змістову валідність** тесту. Ця модель передбачає, що особистісні адаптаційні типи взаємодіють один з одним, відображаючи різні способи реагування на життєві труднощі. На її основі, адаптації особистості, виміряні українською версією ООАД, відповідають конкретним механізмам психологічного захисту та характерним способам адаптації індивідів до свого середовища. Кореляції, представлені на рисунку, показують як позитивні, так і негативні зв'язки між різними шкалами, які відповідають теоретичній основі. Як приклад, шкали, такі як «Відповідальний-Роботоголік» і «Блискучий-Скептик» показують позитивні кореляції, відображаючи модель взаємного підкріплення між типами, які дотримуються визначених стандартів і принципів, та такими, хто керується у житті раціональністю та аналітичним мисленням. Це підтверджує ідею В. Джойнса про те, що певні типи особистості, як-от «Відповідальний-Роботоголік» і «Блискучий-Скептик», мають певну тенденційну схожість у своєму прагненні до контролю та досконалості. Тобто, кореляції між шкалами забезпечують уявлення, які значною мірою підтверджують зв'язки, очікувані на основі теоретичної моделі адаптації особистості Джойнса. Ці кореляції, показуючи, як різні адаптивні стратегії можуть узгоджуватися або розходитися на основі рис особистості та захисних механізмів, в цілому підтверджують, що тест можна використовувати для оцінки особистісних адаптацій в українському контексті без втрати валідності.

Також проведення експлораторного факторного аналізу (ЕФА) з використанням Varimax-обертання показало, що за кількістю факторів (3+3) та за їхнім змістом всі пункти україномовної версії опитувальника відповідають оригінальним шкалам та збігаються з теоретичними викладками В. Джойнса (Джойнс, 2002). Відтак, шкали україномовної версії ООАД зберегли свою концептуальну цілісність і можуть бути використані для вимірювання особистісних адаптацій не менш ефективно, ніж в оригінальній версії.

Одним з важливих інструментів оцінки якості тестів вважається критерій дельта (δ) Фергюсона, за допомогою якого визначалася його **дискримінантна здатність** (здатність розрізняти респондентів за результатами їхніх відповідей). Це особливо важливо при розробці тестів, які повинні оцінювати різні ступені вираженості певної риси характеру.

Результати обчислення коефіцієнту Фергюсона, які базуються на **аналізі частотного розподілу тестових балів**, показали, що більшість показників характеризуються високою чутливістю (рис. 4).

Зображені дані показали, що кожна шкала виявляла **високу дискримінантність**. Усі вони мають значення δ вище 0,75, що є показником того, що тест добре розрізняє респондентів за певними аспектами їх особистісної адаптації. Зображені частотні розподіли наочно

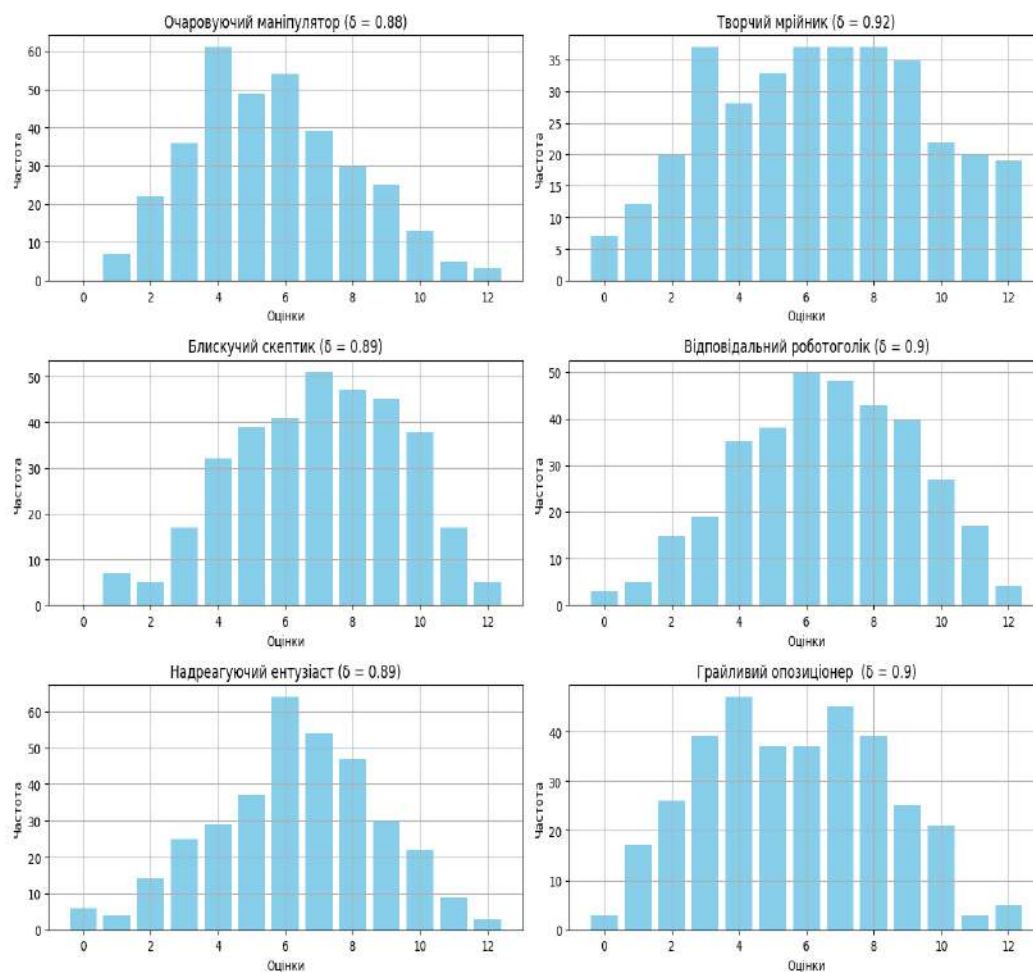

Рис. 4. Гістограми розподілу оцінок за шкалами українмовної версії ООАД та значення δ Фергюсона ($n=344$)

демонстрували, що тест досить ефективно диференціює респондентів за основними типами особистісних адаптацій.

Дискримінантна валідність доводилася шляхом аналізу відмінностей проявів показників українмовної версії ООАД між групами різної статі та віку.

Щодо **статі** досліджуваних, таблиця 6 відображає результати порівняння чоловіків і жінок за шкалами адаптацій українмовної версії опитувальника ООАД. Результати оцінки достовірності різниць за допомогою **критерію Манна-Уїтні** для порівняння двох незалежних вибірок показали, що за жодним із показників достовірних відмінностей між чоловіками та жінками не виявлено ($p>0,05$).

Тобто, чоловіки та жінки демонстрували схожі особистісні адаптації та стратегії поведінки за показниками опитувальника ООАД, а, отже, **відмінності за статевою диференціацією не мають суттєвого впливу на ці показники**. Така відсутність статистично значущих відмінностей свідчить про статевоспецифічну нейтральність ООАД, і це позитивний результат, який підтверджує дискримінантну валідність, оскільки даний психодіагностичний інструмент спрямований на оцінку загальних патернів адаптації, які не повинні залежати від статі.

Для спрощення аналізу **вікових відмінностей**, виявлених у прояві показників українмовної версії тесту ООАД побудовано лінійний графік (рис. 5), який наочно показує, які специфічні значення набувають шкали опитувальника у різних вікових групах.

Графік продемонстрував чіткі вікові тенденції в проявах показників українмовної версії опитувальника ООАД. У молодших вікових групах спостерігалися вищі значення за шкалами «Чаруючий-Маніпулятор» (5,9 балів) та «Грайливий-Опозиціонер» (5,7 балів).

Ці показники поступово знижуються з віком, і в найстаршій групі (51 рік і старше) вони становлять відповідно 4,3 та 4,4 балів. Тобто, з віком зменшується схильність до стратегій адаптації, що базуються на використанні маніпулятивної поведінки та пасивно-агресивного стилю у взаємодії з соціумом, зокрема через прагнення підкреслити свою незалежність або протест проти встановлених норм.

Показники, пов'язані з пасивною поведінкою та відстороненістю в контакті, також демонструють вікові зміни. Шкала «Творчий-Мрійник» мала найвище значення в групі 21–30 років (7,3 балів) та поступово знижувалася до 4,7 балів у групі респондентів віком 51 рік і старше. Подібну тенденцію спостерігали й для шкали

«Блискучий-Скептик»: у молодших вікових групах цей показник був високим (7,7 балу у групі 21–30 років), тоді як у найстаршій групі знизився до 5,8 балів.

Інші шкали демонструють більш рівномірні або навіть зворотні тенденції. Наприклад, значення за шкалою «Відповідальний-Роботоголік» мають тенденцію до зростання з віком. У групі 16–18 років середнє значення становило 6,3 балів, а в групі респондентів віком 51 рік і старше воно підвищилося до 6,9 балів, що вказує на збільшення відповідальності серед старших респондентів. Шкала «Надреагуючий-Ентузіаст» демонструє відносно стабільні значення у різних вікових групах, коливаючись між 6,7 балів у наймолодшій групі (16–18 років) та 5,7 балів у найстаршій (51 рік і старше). Це свідчить про те, що рівень ентузіазму з віком може дещо зменшуватися, але залишається помітним у всіх вікових групах.

Отже, графік наочно продемонстрував такі ключові вікові тенденції: молодші респонденти частіше

проявляють маніпулятивні та опозиційні адаптаційні стратегії, а також більш схильні до творчого відсто- ронення, тоді як старші респонденти демонструють вищий рівень відповідальності та шукають розраду у роботі. Для їхнього підтвердження проведено дис- персійний аналіз за допомогою критерію Крускала- Уолліса (табл. 7).

За цими даними видно, що лише показники «Твор- чий-Мрійник», «Блискучий-Скептик» та «Грай- ливий-Опозиціонер» виявили статистично значущі відмінності між віковими групами. Молодші та старші групи демонстрували рівні творчості, скептицизму та опозиційної поведінки, що підтверджується дисперсій- ним аналізом на рівні $p < 0,01$. За такими показниками, як «Чаруючий-Маніпулятор», «Відповідальний-Робо- тоголік» та «Надреагуючий-Ентузіаст», відмінності між віковими групами не досягли статистичної значу- щості. Відтак, ці риси проявляються приблизно одна- ково у всіх вікових групах.

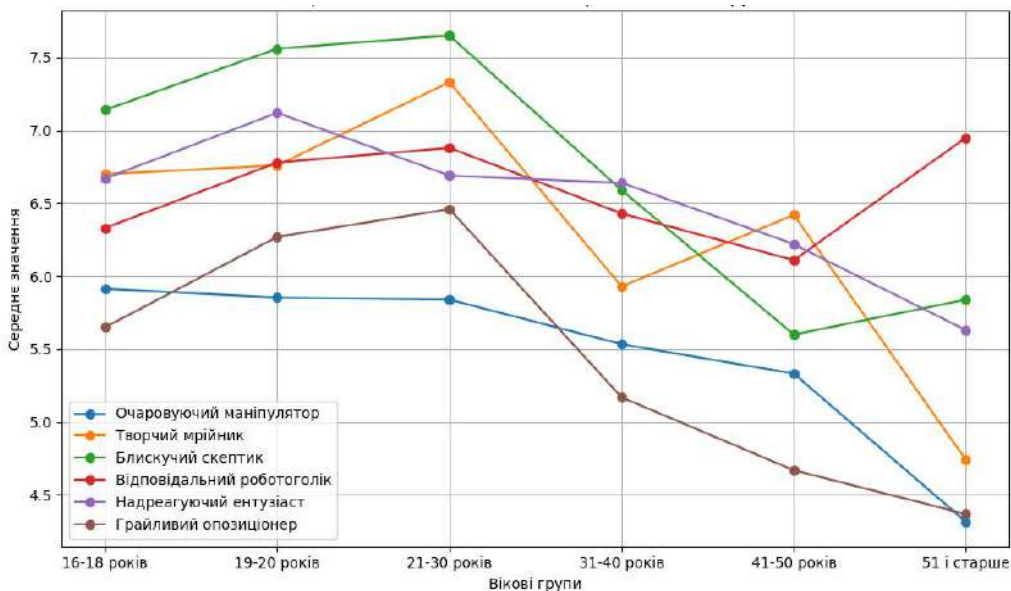

Рис. 5. Середні значення показників україномовної версії ООАД в групах досліджуваних залежно від віку (n=344)

Таблиця 6

Відмінності у прояві показників україномовної версії ООАД між жінками та чоловіками (n=340)

Показники україномовної версії ООАД	Жінки (n=272)					Чоловіки (n=68)					Достовірність відмінностей	
	Первинні статистики		Квартілі розподілу			Первинні статистики		Квартілі розподілу				
	\bar{x}	SD	Q ₁	Me	Q ₃	\bar{x}	SD	Q ₁	Me	Q ₃	U	p
Чаруючий-Маніпулятор	5,60	2,40	4	5	7	5,85	2,13	5	6	8	8478	p>0,05
Творчий-Мрійник	6,59	3,12	4	7	9	6,54	3,10	4	7	9	9230,5	p>0,05
Блискучий-Скептик	6,87	2,44	5	7	9	7,38	2,34	6	7	9	8257,5	p>0,05
Відповідальний-Роботоголік	6,60	2,63	5	6	8,8	6,49	2,46	5	6	8	9081,5	p>0,05
Надреагуючий-Ентузіаст	6,61	2,32	5	7	8	6,66	2,20	5,3	7	8	8961	p>0,05
Грайливий-Опозиціонер	5,75	2,77	4	6	8	5,31	2,77	3	5	8	8444	p>0,05

Примітки: \bar{x} – середнє значення; SD – стандартне відхилення; Me – медіана, Q₁ і Q₃ – квартілі розподілу; U – значення критерія Манна-Уїтні; p – рівень достовірності відмінностей.

Відмінності у прояві показників україномовної версії ООАД між групами досліджуваних різного віку (df=5; n=344)

Вікові групи	Статистичні показники	Шкали україномовного варіанту ООАД					
		Чаруючий-Маніпулятор	Творчий-Мрійник	Блискучий-Скептик	Відповідальний-Роботоголік	Надреагуючий-Ентузіаст	Грайливий-Опозиціонер
16–18 років (n=81)	\bar{x}	5,91	6,7	7,14	6,33	6,67	5,65
	SD	2,3	2,99	2,25	2,49	2,29	2,8
	Q_1	4	4	5	4,5	5	3
	Me	6	7	7	6	7	5
	Q_3	8	9	9	8	8	8
19–20 років (n=41)	\bar{x}	5,85	6,76	7,56	6,78	7,12	6,27
	SD	2,39	3,2	2,21	2,5	2,06	2,56
	Q_1	4	4	6	5	6	4,5
	Me	6	7	8	7	7	6
	Q_3	8	9	9	8	9	8
21–30 років (n=100)	\bar{x}	5,84	7,33	7,65	6,88	6,69	6,46
	SD	2,36	3	2,19	2,56	2,38	2,83
	Q_1	4	6	6	5	5	4,3
	Me	6	8	8	7	7	7
	Q_3	8	10	9	9	8	9
31–40 років (n=58)	\bar{x}	5,55	5,74	6,55	6,42	6,68	5,11
	SD	2,24	3,26	2,51	2,84	2,32	2,59
	Q_1	4	3	4,75	4	5	3
	Me	5,5	5	6	6	7	5
	Q_3	7	9	9	9	8	7
41–50 років (n=45)	\bar{x}	5,33	6,42	5,6	6,11	6,22	4,67
	SD	2,32	3,27	2,64	2,62	2,39	2,68
	Q_1	3	4	3	4,5	5	3
	Me	6	7	5	6	6	5
	Q_3	7	9	8	8	8	6
51 рік і більше (n=19)	\bar{x}	4,09	5,39	5,74	6,83	5,78	4,26
	SD	2,11	3,10	1,96	2,52	1,78	2,24
	Q_1	2	3	5	5	4	3
	Me	4	5	6	7	6	4
	Q_3	6	8	7	9	7	6
Достовірність відмінностей	H	8.02	15.69	27.83	4.68	7.83	22.13
	p	p>0,05	p<0,01	p<0,01	p>0,05	p>0,05	p<0,01

Примітки: \bar{x} – середнє значення; SD – стандартне відхилення; Me – медіана, Q_1 і Q_3 – кватилі розподілу; H – значення критерію Крускала-Уолліса; p – рівень достовірності відмінностей; $H_{кр}(5; 0,05)=11,07$; $H_{кр}(5; 0,01)=15,09$.

Для визначення **конструктивної валідності** опитувальника ООАД нами було використано методику «П'ятифакторний особистісний опитувальник» NEO-PS-R (МакКрає, Коста, 1989; 2003). Цей опитувальник є однією з презентацій психологічної моделі ключових факторів особистості «Велика п'ятірка». 75 парних протилежних за значенням тверджень респондентам пропонується оцінити за п'ятиступінчатою шкалою Р. Лайкерта шляхом вибору найпритаманнішої риси, що тяжіє до одного з полюсів. Методика виокремлює 5 основних факторів (по 25 тверджень),

кожен з яких містить 5 його конструктивів (по 5 тверджень). Для кожного основного фактора зліва розташовується риса особистості, що відповідає високим, а справа – низьким значенням бальних оцінок. Мінімальна кількість набраних балів для будь-якого основного фактора – 15, максимальна – 75. Умовно бальні оцінки можна поділити на високі (51–75 балів), середні (41–50) і низькі (15–40 балів). Високі значення характеризують вираженість лівого полюсу (екстраверсія, приємність, сумлінність, невротизм, експресивність), низькі – правого полюсу особистісного фактору

(інтроверсія, відособленість, імпульсивність, емоційна стійкість, практичність). Кожен з п'яти факторів включає в себе 5 складових факторів-ознак:

1. Екстраверсія-інтроверсія: 1.1. активність-пасивність; 1.2. домінантність-підкореність; 1.3. комунікабельність-замкнутість; 1.4. пошук вражень-уникання вражень; 1.5. прояв-уникання почуття провини.

2. Прихильність-відособленість: 2.1. тепло-байдужість; 2.2. співпраця-суперництво; 2.3. довірливість-підозрілість; 2.4. розуміння-нерозуміння; 2.5. повага інших-самоповага.

3. Сумлінність (самоконтроль-імпульсивність): 3.1. акуратність-неакуратність; 3.2. наполегливість-відсутність наполегливості; 3.3. відповідальність-безвідповідальність; 3.4. самоконтроль у поведінці-імпульсивність; 3.5. завбачливість-легковажність.

4. Нейротизм (емоційна нестійкість)-емоційна стійкість: 4.1. тривожність-безтурботність; 4.2. напруженість-розслабленість; 4.3. депресивність-емоційний комфорт; 4.4. самокритика-самодостатність; 4.5. емоційна лабільність-емоційна стабільність.

5. Відкритість досвіду (експресивність)-практичність: 5.1. цікавість-консерватизм; 5.2. допитливість-реалістичність; 5.3. артистичність-відсутність артистичності; 5.4. сенситивність-нечуттєвість; 5.5. пластичність-ригідність.

Для встановлення **конструктної валідності** україномовної версії опитувальника В. Джойнса ООАД сформульовано для перевірки у ході кореляційного аналізу **низка припущень** про зв'язки між адаптаційними стратегіями та рисами особистості, діагностованими за «П'ятифакторним особистісним опитувальником» NEO-PS-R Р. МакКрае, П. Коста (табл. 8).

Передбачалося, що адаптація «Чаруючий-Маніпулятор» корелюватиме з рисами, притаманними цьому адаптаційному типу, а саме уникненням почуття провини, домінуванням, комунікабельністю, пошуком вражень, експресивністю та пластичністю. Таке припущення ґрунтувалося на тому, що цей тип особистісної адаптації включає в себе прийнятність антисоціальних рішень, маніпуляцій та контролю, а також виправдання власних маніпулятивних дій як способу самозахисту. Проте достовірних кореляційних зв'язків адаптації «Чаруючий-Маніпулятор» з характеристикою суперництво не було виявлено.

Адаптація «Творчий-Мрійник» була передбачена як така, що корелює з інтроверсією, прагненням до ізоляції та низькою комунікабельністю. Ця гіпотеза пояснювалася тим, що «шизоїдний» стиль адаптації передбачає схильність до пасивної поведінки, прихильність до фантазування та уникнення соціальних контактів, потребу в ізоляції, оскільки оточення часто викликає дискомфорт. Уникнення контактів із великою кількістю людей, надання переваги формуванню контакту сам на сам у людей з такою адаптацією може носити характер відчуження, відсторонення.

Було сформовано припущення, що адаптація «Блискучий-Скептик» передбачає критичне ставлення

до оточення, яке часто поєднується з внутрішньою напругою, підозрілістю, емоційною лабільністю та схильністю до депресивних переживань. Це дозволяє уникати сильної вразливості через підтримання певної емоційної дистанції та обережність у міжособистісних стосунках. Достовірних кореляційних зв'язків адаптації «Блискучий-Скептик» з характеристиками підозрілість, нерозуміння не було виявлено.

Щодо адаптації «Відповідальний-Роботоголік», то гіпотетично вбачали серед її корелятив сумлінність, відповідальність, організованість, самоконтроль та акуратність. Це припущення базувалося на тому, що «нав'язливо-компульсивна» адаптація забезпечує високу структурованість та контрольованість поведінки, що вимагає високого прояву зазначених рис. Достовірних кореляційних зв'язків адаптації «Відповідальний-Роботоголік» з характеристикою активність не було виявлено.

Припущення про адаптацію «Надреагуючий-Ентузіаст» полягало в тому, що вона має корелювати з екстраверсією, пошуком вражень, емоційною лабільністю та бажанням привернути увагу. «Істероїдна» адаптація характеризується яскравою емоційною поведінкою, прагненням до соціальної уваги та демонстративністю, що вимагає високої вираженості вищезазначених рис. Достовірних кореляційних зв'язків адаптації «Надреагуючий-Ентузіаст» з характеристикою артистичність не було виявлено.

Для адаптації «Грайливий-Опозиціонер» було висунуто гіпотезу про кореляцію з імпульсивністю, безвідповідальністю та униканням прямої конфронтації. Пасивно-агресивна стратегія передбачає непряме висловлення незадоволення або опору, де імпульсивність і конкурентність підсилюють прояв активності, а уникання прямої конфронтації допомагають уникати відкритих конфліктів, зберігаючи соціальну дистанцію. Достовірних кореляційних зв'язків адаптації «Грайливий-Опозиціонер» з характеристикою пасивність не було виявлено.

Подальший кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта Спірмена мав отримати фактичні **зв'язки між адаптаційними стратегіями та рисами особистості**, які б підтвердили або спростували конструктну валідність україномовного варіанту опитувальника. До аналізу включені лише ті кореляції, які відповідали 1%-му рівню значущості ($p < 0,01$) (табл. 9).

Так, адаптація «Чаруючий-Маніпулятор» виявила конструктну валідність через зв'язки з особистісними рисами, які відображають риси цього типу. Позитивні кореляції з домінуванням ($r=0,394$), комунікабельністю ($r=0,248$) та пошуком вражень ($r=0,269$) свідчили про прогнозування контролю, соціальну залученість та постійний пошук нових можливостей, що є основою для маніпулятивних стратегій.

Сильний зв'язок із униканням почуття провини ($r=0,428$) вказує на низький моральний рівень

Прогнозовані кореляції типів адаптацій та рис особистості

Особистісні адаптації	Риси особистості	Шкали «Великої п'ятірки»
Чаруючий-Маніпулятор	маніпулятивність екстравертованість домінування комунікабельність пошук вражень експресивність пластичність	Ф1. Екстраверсія 1.2. домінантність 1.3. комунікабельність 1.4. пошук вражень 1.5. уникання почуття провини 2.2. суперництво Ф5. Відкритість досвіду 5.3. артистичність 5.5. пластичність
Творчий-Мрійник	інтроверсія, пасивність, прагнення до ізоляції низька комунікабельність	Ф1. Інтроверсія 1.1. пасивність 1.2. підкореність 1.3. замкнутість 1.4. уникання вражень 1.5. почуття провини Ф4. Нейротизм, емоційна НЕстійкість 4.1. тривожність 4.2. напруженість
Блискучий-Скептик	уникання прямого вирішення проблем внутрішня напруга емоційна лабільність схильність до депресивних переживань	1.5. уникання почуття провини 2.3. підозрілість 2.4. незрозуміння Ф4. Нейротизм, емоційна НЕстійкість 4.1. тривожність 4.3. депресивність 4.5. емоційна лабільність 5.1. консерватизм
Відповідальний-Роботоголік	сумлінність відповідальність самоконтроль акуратність	1.1. активність Ф2. Прихильність 2.2. співпраця Ф3. Сумлінність, самоконтроль 3.1. акуратність 3.2. наполегливість 3.3. відповідальність 3.4. самоконтроль у поведінці 3.5. завбачливість
Надреагуючий- Ентузіаст	екстраверсія пошук вражень емоційна лабільність бажання привернути увагу	Ф1. Екстраверсія 1.1. активність 1.2. домінантність 1.3. комунікабельність 1.4. пошук вражень 1.5. уникання почуття провини Ф4. Нейротизм, емоційна НЕстійкість 4.1. тривожність 4.3. депресивність 4.5. емоційна лабільність Ф5 Відкритість досвіду, експресивність 5.3. артистичність
Грайливий-Опозиціонер	імпульсивність, безвідповідальність уникання прямої конфронтації	1.1. пасивність Ф3. Імпульсивність, неорганізованість 3.3. безвідповідальність Ф4. Нейротизм, емоційна НЕстійкість 4.1. тривожність 4.2. напруженість 4.3. депресивність 4.4. самокритика 4.5. емоційна лабільність

обмежень, що полегшує використання маніпуляцій. Кореляції з екстраверсією ($r=0,383$) та пластичністю ($r=0,299$) підтвердили гнучкість і соціальне пристосування цього типу. Відтак, шкала «Чаруючий-Маніпулятор» у тесті підтвердила свою здатність діагностувати відповідний адаптаційний тип, що характеризується активною соціальною поведінкою,

гнучкістю та відсутністю моральних обмежень для досягнення власних цілей.

Конструктна валідність шкали «Творчий-Мрійник» підтвердилася через значущість кореляції з інтроверсією ($r=-0,628$) і замкнутістю ($r=-0,589$), що підтвердило очікування щодо зверненості до себе та схильність дистанціюватися від соціальних контактів.

Статистично значущі кореляції між шкалами українмовної версії ООАД та показниками «П'ятифакторного особистісного опитувальника» (n=157)

Показники	Чаруючий- Маніпулятор	Творчий -Мрійник	Блискучий- Скептик	Відповідальний- Роботоголік	Надреагуючий- Ентузіаст	Грайливий- Опозиціонер
1	2	3	4	5	6	7
Фактор 1 Екстраверсія – інтроверсія	0,383**	-0,628**	-	-	0,393**	-
1.1. Активність – пасивність	-	-0,410**	-	-	0,237**	-
1.2. Домінування – підкорення	0,394**	-0,524**	-	-	0,304**	-
1.3. Комунікабельність – замкнутість	0,248**	-0,589**	-	-	0,385**	-
1.4. Пошук вражень- уникання вражень	0,269**	-0,336**	-	-	0,258**	-
1.5. Прояв уникання- почуття провини	0,428**	-0,494**	0,205**	-	0,327**	-
Фактор 2 Прихильність– відокремленість	-	-	-	0,287**	-	-
2.1. Тепло – байдужість	-	-	-	-	-	-
2.2. Співпраця – суперництво	-	-	-	0,277**	0,244**	-
Фактор 3 Самоконтроль – імпульсивність	-	-	-	0,437**	-	-0,227**
3.1. Акуратність – неаккуратність	-	-	-	0,345**	-	-
3.2. Відсутність наполегливості	-	-	-	0,398**	-	-
3.3. Відповідальність – безвідповідальність	-	-	-	0,338**	-	-0,254**
3.5. Завбачливість – легковажність	-	-	-	0,271**	-	-
Фактор 4 Емоційна Нестійкість – емоційна стійкість	-	0,249**	0,284**	-	0,282**	0,571**
Тривожність – безтурботність	-	0,209**	0,273**	-	0,243**	0,558**
Напруженість – розслабленість	-	0,210**	-	-	-	0,348**
Депресивність – емоційний комфорт	-	-	0,272**	-	0,280**	0,465**
Самокритика – самодостатність	-	0,370**	-	-	-	0,431**
Емоційна лабільність – емоційна стабільність	-	-	0,252**	-	0,362**	0,409**
Фактор 5 Експресивність – практичність	0,206**	-	-	-	0,291**	-
Пластичність – ригідність	0,299**	-0,244**	-	-	-	-

Примітка. ** – кореляції статистично достовірні на $p < 0,01$.

Також було підтверджено зв'язок із підкоренням ($r = -0,524$), що опосередковано свідчить про пасивну позицію при вирішенні проблем. Негативні зв'язки з пошуком вражень ($r = -0,336$) та униканням почуття провини ($r = -0,494$) підтвердили орієнтир на уникнення зовнішніх стимулів та емоційної відповідальності перед іншими, що дозволяє таким людям уникати соці-

ального тиску та залишатися наодинці з собою. Зв'язок із самокритикою ($r = 0,370$) підкреслив схильність до глибокого самоаналізу, внутрішньої рефлексії та уникнення соціальних контактів, а негативна кореляція з пластичністю ($r = -0,244$) може вказувати на певну ригідність у поведінці. Отже, кореляції з інтроверсією, некомунікабельністю, підкореністю та самокри-

тичністю є підтвердженням конструктивної валідності шкали «Творчий-Мрійник», яка успішно відображала особистісні риси, характерні для осіб із цією адаптацією, зокрема їхню схильність до ізоляції, зосередження на внутрішньому світі та уникання взаємодій.

Шкала «Блискучий-Скептик» виявила конструктивну валідність за рахунок значущих кореляцій з особистісними рисами, які відображають властивості цього адаптаційного типу, зокрема тривожність, психічну нестабільність і депресивність. Кореляція з показником уникання відчуття провини ($r=0,205$) свідчить про те, що така особливість може мати обмежене відчуття провини, що полегшує їм критичне ставлення до оточуючих і зберігає емоційну дистанцію. Зв'язок із тривожністю ($r=0,273$) підтверджував гіпотезу про те, що «Блискучий-Скептик» також має підвищену обережність і критичність до інших. Кореляція з депресивністю ($r=0,272$) свідчить про емоційну вразливість, а зв'язок з емоційною нестабільністю ($r=0,284$) вказує на часту зміну настрою, що також підтверджує специфіку «Блискучого скептика» як адаптаційного типу з внутрішньою напругою. У такий спосіб зв'язки з тривожністю, депресивністю, емоційною нестабільністю підтверджують конструктивну валідність шкали «Блискучий-Скептик», оскільки вони є основними характеристиками цього адаптаційного типу, які підтримують критичне ставлення до оточення.

Стосовно особистісної адаптації «Відповідальний-Роботоголік», вона підтвердила гіпотези про позитивні кореляції з відповідальністю ($r=0,338$), акуратністю ($r=0,345$) та самоконтролем ($r=0,437$), які вказують на високу структурованість, організованість та надійність, що є ключовою рисою роботоголиків. Кореляція з наполегливістю ($r=0,398$) також вказувала на сильну мотивацію досягнення поставлених цілей і завершувати завдання, яке є типовим для адаптації «Відповідальний-Роботоголік». Кореляції зі співпрацею ($r=0,277$) демонстрували здатність до взаємодії, орієнтованої на відповідальність і роботу. Як бачимо, наведені зв'язки з відповідальністю, наполегливістю, акуратністю, самоконтролем та співпрацею засвідчили, що шкала успішно відображає основні риси цього адаптаційного типу, такі як відповідальність, мотивація до досягнень, організованість та здатність до самоконтролю.

Щодо адаптації «Надреагуючий-Ентузіаст», вона показала позитивні кореляції з екстраверсією ($r=0,393$) і пошуком вражень ($r=0,258$), що свідчило на користь гіпотези про активне соціальне залучення. Також був встановлений зв'язок із емоційною лабільністю ($r=0,362$), який відповідає очікуванням щодо емоційної виразності. Додатково виявлені зв'язки з емоційною нестійкістю ($r=0,282$) та депресивністю ($r=0,280$), що вказує на тенденцію до зміни настрою. Ці кореляції свідчать про те, що шкала ефективно виявляє основні риси цього адаптаційного типу, а саме, потребу в спілкуванні, високий рівень емоційної реактивності та схильність до пошуку інтенсивних емоційних переживань.

Конструктивна валідність шкали «Грайливий-Опозиціонер» також підтверджується значущими кореляціями з показниками, які відповідають очікуваним характеристикам цього адаптаційного типу, відповідно до висунутих гіпотез. Зв'язки з тривожністю ($r=0,558$) і емоційною нестійкістю ($r=0,571$) підтвердили, що цей тип характеризується високою емоційною реактивністю, яка часто проявляється у формі нестабільного настрою та підвищеної напруги. Кореляція з депресивністю ($r=0,465$) та самокритикою ($r=0,431$) показує, що схильність цього типу до внутрішнього невдоволення та самокритики можуть проявлятися в пасивно-агресивних проявах і скептичному ставленні до оточування. Ці характеристики свідчать про певну емоційну вразливість, що може стимулювати таку стратегію. Негативні зв'язки з відповідальністю ($r=-0,254$) та самоконтролем ($r=-0,227$) відповідають моделі пасивно-агресивної адаптації, яка уникає прямого вирішення конфліктів. Отже, ці зв'язки свідчать про те, що шкала точно показує характерні риси цього типу адаптації – підвищену емоційну реактивність, пасивно-агресивний стиль поведінки та схильність до уникання відповідальності, що є ознаками пасивно-агресивної стратегії.

Таким чином, україномовна версія опитувальника здатна виявляти головні риси відповідних адаптаційних стратегій, на вимірювання яких спрямована кожна шкала. Кореляційний аналіз підтвердив, що шкали формують значущі зв'язки саме з тими характеристиками особистості, які узгоджуються з теоретичними очікуваннями. Таким чином, тест достовірно вимірює стилі поведінки та емоційного реагування в стресових ситуаціях, які й мають бути виміряні за задумом В. Джойнса.

Обговорення результатів. Відповідно до теоретичної основи опитувальника ООАД (особистісні адаптаційні патерни), він має вимірювати адаптаційні стратегії та особливості поведінки, як то активна-пасивна поведінка, залученість-уникнення контакту. Ці характеристики можуть змінюватися з віком через набуття життєвого досвіду та поширення репертуару соціальних ролей, що остаточно впливає на способи адаптації. Тому представлені вище результати підтримують **дискримінантну валідність** україномовної версії ООАД. Значущі відмінності за показниками «Творчий-Мрійник», «Блискучий-Скептик» та «Грайливий-Опозиціонер» свідчать про те, що опитувальник диференціює респондентів залежно від віку, що відповідає теоретичним очікуванням. Одночасно незначні відмінності за іншими показниками можуть вказувати на те, що вони є стабільними протягом життя, що не зовсім підтверджує теорію.

Порівняння **внутрішньої узгодженості (надійності)** україномовної версії тесту ООАД та відповідних даних англійської (авторської) версії JPAQ за допомогою коефіцієнта α -Кронбаха наведено у табл. 10. В нашому дослідженні така внутрішня узгодженість шкал була ще тіснішою, порівняно з даними автора опитувальника (Джойнс, 2002). Знання індивідуаль-

ного профілю клієнта, а також структурний аналіз шести особистісних адаптацій дозволяє побудувати відповідну терапевтичну стратегію взаємодії. Характеристики, що притаманні акцентуалізованим проявам особистісних адаптацій, обумовлюють типи життєвих сценаріїв клієнта та виклики трансформаційних змін в терапії.

Таблиця 10
Порівняння даних щодо узгодженості шкал
ООАД та ЖРАQ

Назва адаптації	Значення α -Кронбаха у версії ООАД	Значення α -Кронбаха у версії ЖРАQ
Творчий-Мрійник	0,88	0,79
Блискучий-Скептик	0,83	0,59
Чаруючий-Маніпулятор	0,83	0,68
Відповідальний-Роботоголік	0,88	0,62
Грайливий-Опозиціонер	0,86	0,73
Надреагуючий-Ентузіаст	0,81	0,61

Отримані нами дані щодо внутрішньої узгодженості та надійності шкал опитувальника та подібні до зафіксованих даних під час психометричної адаптації корейської (Су, Те, Ман, 2018), японської (Бандо, Йокояма, 2022) та італійської (Романіелло, 2018) версій опитувальника ЖРАQ. В нашому дослідженні, окрім перевірки внутрішньої узгодженості, ретестової надійності та дискримінантності методики, додатково вперше було проведено перевірку зовнішньої валідності шкал опитувальника.

Дослідження, що включатимуть опитувальник ООАД, потенційно посилюватимуть їх вплив в сфері зростання психологічного благополуччя учасників за рахунок практичних рекомендацій авторів моделі щодо її застосування (Джойнс, Стюарт, 2002).

Висновки. По-перше, усі шкали україномовної версії ООАД мають високі коефіцієнти α -Кронбаха ($>0,80$), що свідчить про високу внутрішню узгодженість і надійність інструменту.

По-друге, ретестова надійність підтверджена кореляційним аналізом за допомогою коефіцієнта Спірмена, де значення кореляцій між результатами першого і другого тестування (з інтервалом у два тижні) варіювалися від 0,81 до 0,88, що вказує на стабільність результатів у часі та високу надійність україномовної версії тесту.

По-третє, дискримінантна здатність адаптованої версії опитувальника була підтверджена за допомогою критерію дельта Фергюсона. Усі шкали мали значення $\delta > 0,85$, що свідчить про високу здатність тесту розрізняти респондентів за різними адаптаційними стратегіями.

По-четверте, аналіз експертних суджень виявив узгоджену високу оцінку відповідності перекладу тесту до його оригінальної версії. Факторний аналіз підтвердив, що структура тесту відповідає теоретич-

ній моделі Джойнса, а кореляційний аналіз засвідчив, що шкали тесту адекватно відображають вимірювані конструкти. Це свідчить про змістову і конструктивну валідність тесту.

По-п'яте, дискримінантна валідність підтверджується здатністю тесту диференціювати респондентів за віковими групами, зокрема за шкалами «Творчий-Мрійник», «Блискучий-Скептик» та «Грайливий-Опозиціонер» ($p < 0,01$). Водночас не виявлено відмінностей між чоловіками і жінками ($p > 0,05$), що свідчить про нейтральність інструменту до статеві диференціації.

По-шосте, конструктивна валідність підтверджується значущими кореляційними зв'язками шкал особистісних адаптацій з відповідними їм ключовими рисами особистості. Шкала «Чаруючий-Маніпулятор» виявила значущо пов'язаною із домінуванням, комунікабельністю, пошуком вражень, униканням почуття провини, екстраверсією та пластичністю «Творчий-Мрійник» корелює з інтроверсією, замкнутістю, підкоренням, пошуком вражень та униканням почуття провини, самокритикою та пластичністю. Адаптація «Блискучий-Скептик» корелює з униканням почуття провини, тривожністю, депресивністю та емоційною нестабільністю. Стратегія «Відповідальний-Роботоголік» значимо пов'язана з відповідальністю, акуратністю, самоконтролем, наполегливістю та співпрацею. «Надреагуючий-Ентузіаст» позитивно корелює з екстраверсією, пошуком вражень, емоційною лабільністю, емоційною нестійкістю та депресивністю. «Грайливий-Опозиціонер» має значущі позитивні кореляції тривожності, емоційної нестійкості, депресивності, самокритики та негативні з відповідальністю та самоконтролем.

Таким чином, україномовна версія ООАД показала високу надійність, дискримінантність і валідність, точно відображає зміст оригінальної версії тесту та може бути ефективно використана для оцінки особистісних адаптацій в українському контексті.

ЛІТЕРАТУРА

- Бурлачук, Л.Ф. Психодіагностика особистості: понятійний апарат та методи дослідження. *Психологія і суспільство*. 2014. 4 (58) С. 85–103.
- Бутузова Л.П. Концепція особистісних адаптацій у фокусі транзакційного аналізу. *Materials XLVI International scientific and practical conference «Scientific Research in the Era of Digital Technologies: Challenges and Opportunities»* (November 6-8, 2024) Barcelona, Spain. International Scientific Unity, 2024. P. 278–286. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/42218> (Дата звернення: 9.11.2024).
- Бутузова Л.П., Гавриловська К.П. Потенціал особистісних адаптацій у подоланні тривожності студентів. *XX International scientific and practical conference «Scientific Research: Modern Challenges and Prospects»* (April 24–6, 2024) Prague, Czech Republic. International Scientific Unity, 2024. P. 179–183. URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2024/04/Scientific_research_modern_challenges_and_prospects_April_24_26_2024_Prague_Czech_Republic.pdf; <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/39888> (Дата звернення: 29.05.2024).

4. Виноградов О. Г. «Залежить від ситуації»: якісний аналіз ситуаційних уточнень. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 3 (28). С. 14–25.
5. Климчук В.О. Математичні методи в психології : навчальний посібник. Для студентів психологічних спеціальностей. Київ : Освіта України. 2009. 288 с.
6. Косьянова О., Кириченко К., Кімінчижи М. Взаємозв'язки показників невротизації особистості та її соціально-психологічної адаптації. *Наука і освіта*. 2022. № 4. С. 49–56.
7. Максименко С.Д., Коқун О.М., Тополов Є.В. Адаптація психодіагностичних методик. Шкала професійної стресованості та Шкала професійної завантаженості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. № 5. С. 34–37.
8. Особистість: практичні засади вивчення. Том 2. Навчально-методичний посібник. Укладачі: Бутузова Л. П., Дмитрієва С. М., Дубравська Н. М., Максимець С. М., Мачушник О. Л., Сидоренко Н. І., Стахова О. О., Фриз І. В. Житомир: видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 330 с.
9. Стюарт Й., Джойнс В. Основи ТА: транзакційний аналіз : пер.з англ. Київ : ФАДА, ЛТД, 2002. 393с.
10. Ящук Р. Робочі матеріали: перший рік в ТА: посібник. Київ : Деоніс плюс. 2024. 346 с.
11. Amirkhan J. H. Stress Overload: A New Approach to the Assessment of Stress. *American Journal of Community Psychology*, 49(1–2). URL: <https://sci-hub.se/10.1007/s10464-011-9438-x> (Date of access: 06.11.2024).
12. Bando H., Yokoyama T.. New Edition of Tokyo University Egogram (TEG) Along With Social Changes as Transactional Analysis (TA). *SunText Review of Neuroscience & Psychology*. 2022. 3(3). P.153.
13. Bartram D., Hambleton R. K. The ITC guidelines: International standards and guidelines relating to tests and testing. In F. T. L. Leong, D. Bartram, F. M. Cheung, K. F. Geisinger, & D. Iliescu (Eds.), *The ITC international handbook of testing and assessment 2016*. Oxford University Press. P. 35–46. <https://doi.org/10.1093/med:psych/9780199356942.003.0004>.
14. Butuzova L., Shulzhenko D., Kolykhan V., Nesprava M., Podofiei S., Mamicheva O. Neuropsychological technologies for maintaining occupational health of an individual. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2022. 14 (4). P. 145–158. <https://doi.org/10.18662/rem/14.4/634>.
15. Gudmundsson E. Guidelines for translating and adapting psychological instruments. *Nordic Psychology*, 2009. 61(2), P. 29–45.
16. Joines V. Using redecision therapy with different personality adaptations. *Transactional Analysis Journal*, 1986. 16 (3), p. 152–160. <https://doi.org/10.1177/036215378601600302>.
17. Joines Vann. Personality Adaptation Questionnaire (JPAQ). 3rd edition. Administration, scoring and interpretation manual. Southeast Institute for Group and Family Therapy. Chapel Hill, North Carolina, USA. 2002. 95p.
18. Joines Vann. Personality Adaptations Further Clarified. *Transactional Analysis Journal*. 2011. 41 (1). P. 92–96. <https://doi.org/10.1177/036215371104100111>. URL: https://www.researchgate.net/publication/258191578_Personality_Adaptations_Further_Clarified (Date of access 16.09.2023).
19. Joines Vann, Stewart Ian. Personality Adaptations: A New Guide to Human Understanding in Psychotherapy and Counselling. *Lifespace Publishing*. 2002. 419 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=LJgPAAACAAJ> (Date of access: 16.09.2023).
20. Kahler T. Personality pattern inventory (revised). Little Rock: Kahler Communication, Inc. 1996.
21. Kahler T. Process communication model. Little Rock: Kahler Communication, Inc. 1982.
22. Kahler T. The process therapy model: the six personality types with adaptations. Little Rock: Taibi Kahler Associates, Inc. 2008.
23. Kline P. A Handbook of Test Construction (Psychology Revivals). London : Routledge, 2015. 274 p. <https://doi.org/10.4324/9781315695990>.
24. Lee J., Allen J. Young Adults' Economic Well-Being and Mental Health: The Mediation Model of Self-Esteem /University of Illinois Press: *The American Journal of Psychology*, 2020, 133(3). P. 329–339. <https://doi.org/10.5406/amerjpsyc.133.3.0329>.
25. Mousavi R. Relationship between Big Five Personality Factors Neuroticism, Extraversion, Agreeableness, Openness, Loyalty and Marital Adjustment. *NeuroQuantology*. 2017 15(4). 63–68. <https://doi.org/10.14704/nq.2017>.
26. Mokkink L.B., Terwee C.B. de Vet H.C.W. COSMIN: Consensus-Based Standards for the Selection of Health Status Measurement Instruments. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. 2024. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_595.
27. McCrae R. R. Costa P. T. Validation of the Five Factor model of personality across instrument and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol. 52. P. 81–90.
28. Oh Soo & 이영래 & 허만. Examining reliability and validity of the Korean version of Joines Personality Adaptation Questionnaire. *Transactional Analysis Counseling Research*. 2018. vol.8. P. 55–75. URL: https://www.researchgate.net/publication/333400864_Examining_reliability_and_validity_of_the_Korean_version_of_Joines_Personality_Adaptation_Questionnaire (Date of access: 18.09.2024)
29. Thunnissen M. Insight Out: The 6 Personality Types That Hold the Key to Success in Your Life and Relationships: by Vann Joines, Outskirts Press, 2023, 195 pp. <https://doi.org/10.1080/03621537.2024.2323871>.
30. Vos J., van Rijn B. A systematic review of psychometric transactional analysis instruments. *Transactional Analysis Journal*, 2021. 51(2). P. 127–159. <https://doi.org/10.1080/03621537.2021.1904360>.
31. Ware P. Personality Adaptations: (Doors to Therapy). *Transactional Analysis Journal*, 1983. 13(1), P. 11–19. <https://doi.org/10.1177/036215378301300104>.
32. Woods S., Lievens F., Fruyt F., Wille B. Personality across working life: The longitudinal and reciprocal influences of personality on work. *Journal of Organizational Behavior*; 2013, 34(1), P. 7–25. URL: https://www.researchgate.net/publication/259683184_Personality_across_working_life_The_longitudinal_and_reciprocal_influences_of_personality_on_work (Date of access: 06.11.2024).

REFERENCES:

1. Burlachuk, L.F. (2014). Psykhodiahnostyka osobystosti: poniatiinyi aparat ta metody doslidzhennia [Psychodiagnostics of personality: conceptual apparatus and research methods]. *Psykholohiia i suspilstvo*, 4 (58), 85–103 [in Ukrainian].

2. Butuzova, L.P. (2024). *Kontsepsiia osobystisnykh adaptatsii u fokusi tranzaktsiinoho analizu [The concept of personal adaptations in the focus of transactional analysis.] XLVI International scientific and practical conference «Scientific Research in the Era of Digital Technologies: Challenges and Opportunities»*, Barcelona, Spain. International Scientific Unity, 278–286 [in Ukrainian].
3. Butuzova, L.P., & Havrylovska, K.P. (2024). *Potentsial osobystisnykh adaptatsii u podolanni tryvozhnosti studentiv [The potential of personal adaptations in overcoming students' anxiety]*. XX International scientific and practical conference «Scientific Research: Modern Challenges and Prospects» (April 24–26, 2024) Prague, Czech Republic. International Scientific Unity, 179–183 [in Ukrainian].
4. Vynohradov, O. H. (2015). «Zalezhyt vid sytuatsii»: yakysnyi analiz sytuatsiinykh utochnen ["Depends on the situation": a qualitative analysis of situational clarifications]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*, 3(28), 14–25 [in Ukrainian].
5. Klymchuk, V.O. (2009). *Matematychni metody v psykholohii: navchalnyi posibnyk. Dlia studentiv psykholohichnykh spetsialnostei [Mathematical methods in psychology: a study guide. For students of psychological specialties]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
6. Kosyanova, O., Kyrychenko, K., & Kiminchyzyh, M. (2022). Vzayemozvyazky pokaznykiv nevrotyzatsiinyi osobystosti ta yiyi sotsialno-psykholohichnoyi adaptatsiinyi [Relationships between indicators of personality neuroticism and its socio-psychological adaptation]. *Nauka i osvita*, 4, 49–56 [in Ukrainian].
7. Maksymenko, S.D., Kokun, O.M., & Topolov, Ye.V. (2012). Adaptatsiia psykholohichnykh metodyk. Shkala profesiinoyi stresovanosti ta Shkala profesiinoyi zavantazhenosti [Adaptation of psychodiagnostic methods. Scale of professional stress and Scale of professional workload]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*, 5, 34–37 [in Ukrainian].
8. Butuzova, L. P., Dmytriieva, S. M., Dubravska, N. M., Maksymets, S. M., Machushnyk, O. L., Sydorenko, N. I., Stakhova, O. O., & Fryz, I. V. (2017). *Osobystist: praktychni zasady vyvchennia [Personality: practical principles of study]*. Vol 2. / Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
9. Stiuart, Y., & Dzhoins, V. (2002). *Osnovy TA: tranzaktsiinyi analiz [Fundamentals of TA: transactional analysis]*. Kyiv : FADA, LTD [in Ukrainian].
10. Yashchuk, R. (2024). *Robochi materialy: pershyi rik v TA [Working materials: the first year in TA]*. Kyiv: Dionis plus [in Ukrainian].
11. Amirkhan, J. H. (2012). Stress Overload: A New Approach to the Assessment of Stress. *American Journal of Community Psychology*, 49 (1–2) [in English].
12. Bando, H., & Yokoyama, T. (2022). New Edition of Tokyo University Egogram (TEG). Along With Social Changes as Transactional Analysis (TA). *SunText Review of Neuroscience & Psychology*, 3(3). 153 [in English].
13. Bartram, D., & Hambleton, R. K. (2016). *The ITC guidelines: International standards and guidelines relating to tests and testing*. In F. T. L. Leong, D. Bartram, F. M. Cheung, K. F. Geisinger, & D. Ilescu (Eds.). Oxford University Press: The ITC international handbook of testing and assessment [in English].
14. Butuzova, L., Shulzhenko, D., Kolykhan, V., Nesprava, M., Podofiei, S., & Mamicheva, O. (2022). Neuropsychological Technologies for Maintaining Occupational Health of an Individual. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14 (4), 145–158 [in English].
15. Gudmundsson, E. (2009). Guidelines for translating and adapting psychological instruments. *Nordic Psychology*, 61(2), 29–45 [in English].
16. Joines, V. (1986). Using redecision therapy with different personality adaptations. *Transactional Analysis Journal*, 16 (3), 152–160 [in English].
17. Joines, V. (2002). *Personality Adaptation Questionnaire (JPAQ). 3rd edition. Administration, scoring and interpretation manual*. Southeast Institute for Group and Family Therapy. Chapel Hill, North Carolina, USA [in English].
18. Joines, V. (2011). Personality Adaptations Further Clarified. *Transactional Analysis Journal*, 41(1). 92–96 [in English].
19. Joines, V., & Stewart, I. (2002). *Personality Adaptations: A New Guide to Human Understanding in Psychotherapy and Counselling*. Lifespace Publishing [in English].
20. Kahler, T. (1996). *Personality pattern inventory (revised)*. Little Rock: Kahler Communication, Inc. [in English].
21. Kahler, T. (1982). *Process communication model*. Little Rock: Kahler Communication, Inc. [in English].
22. Kahler, T. (2008). *The process therapy model: the six personality types with adaptations*. Little Rock: Taibi Kahler Associates, Inc. [in English].
23. Kline, P. A (2015). *Handbook of Test Construction (Psychology Revivals)*. London: Routledge [in English].
24. Lee, J. & Allen, J. (2020). Young Adults' Economic Well-Being and Mental Health: The Mediation Model of Self-Esteem. *The American Journal of Psychology*, 133(3), 329–339 [in English].
25. Mousavi, R. (2017). Relationship between Big Five Personality Factors Neuroticism, Extraversion, Agreeableness, Openness, Loyalty and Marital Adjustment. *NeuroQuantology*. 15(4), 63–68 [in English].
26. Mokkink, L.B., Terwee, C.B. & de Vet H.C.W. (2024). *COSMIN: Consensus-Based Standards for the Selection of Health Status Measurement Instruments*. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht [in English].
27. McCrae, R. R & Costa, P. T. (1987). Validation of the Five Factor model of personality across instrument and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 81–90 [in English].
28. Oh, Soo & 이,영래 & 허,만. (2018). Examining reliability and validity of the Korean version of Joines Personality Adaptation Questionnaire. *Transactional Analysis Counseling Research*, 8, 55–75 [in English].
29. Thunnissen, M. (2023). *Insight Out: The 6 Personality Types That Hold the Key to Success in Your Life and Relationships: by Vann Joines*. Outskirts Press [in English].
30. Vos, J., van Rijn B. A (2021). Systematic review of psychometric transactional analysis instruments. *Transactional Analysis Journal*, 51(2), 127–159 [in English].
31. Ware, P. (1983). Personality Adaptations: (Doors to Therapy). *Transactional Analysis Journal*, 13(1), 11–19 [in English].
32. Woods, S., Lievens, F., Fruyt, F. & Wille, B. (2013). Personality across working life: The longitudinal and reciprocal influences of personality on work. *Journal of Organizational Behavior*, 34(1), 7–25 [in English].

Larysa Butuzova,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Psychology,
Speech Therapy and Inclusive Education,
Zhytomyr Ivan Franko State University,
40, Velyka Berdychivska, Str., Zhytomyr, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2112-5211>

Anna Braikovska,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Clinical psychologist, Psychological studio VQ Partner,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-6049-8258>

Kseniia Timofieieva,

Master of Social Work, Psychologist,
Psychological studio VQ Partner, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2157-7750>

THE JOYNES PERSONAL ADAPTATION QUESTIONNAIRE JPAQ: ADAPTATION OF THE UKRAINIAN VERSION

The article describes the results of the adaptation of the JPAQ psychodiagnostic methodology into Ukrainian. The Ukrainian version of the JPAQ (V. Joice, I. Stewart, 1986) has a practical sense of application both in psychodiagnostics and longitudinal studies of psychological well-being.

Methods and sample. The JPAQ questionnaire was translated from English into Ukrainian by three bilinguals: 1) a professional translator, a psychologist (transactional analysis practitioner), 2) a professional (certified) translator, and 3) a bilingual psychotherapist, a supervisor in transactional analysis (CTA, PTCTA) (UK). The sample consisted of 344 respondents of the main study aged 16 to 66 years ($M=27.97$, $SD=11.62$), mostly students and young working adults. The construct validity of the questionnaire was tested separately on a sample of 157 students aged 16 to 33 ($M=17.49$, $SD=1.99$).

The survey was conducted through the Google Forms online service. The retest took place 14-20 days after the test using a specially designed survey program that provided respondents with survey results in the form of a chart. To test the construct validity, 157 students were asked to additionally take the five-factor personality questionnaire by R. McCrae and P. Costa (the Big Five). The data were analyzed using the «IBM SPSS Statistics 21» statistical data processing package; methods used: descriptive statistics, analysis of internal and retest reliability: construct, content, and discriminant validity; discriminability of scales (Ferguson's criterion); correlation analysis (Spearman's coefficient); exploratory factor analysis (EFA). Reliability and discriminant validity were investigated on the basis of the Cronbach's model with the calculation of the alpha coefficient of consistency.

Results. The internal consistency (reliability) of the Ukrainian version of the test was analyzed using Cronbach's α coefficient for each scale. For all scales, the value of the α -Cronbach's coefficient exceeds 0.80, which is an acceptable level for psychological research (>0.7). The results of the study demonstrated high consistency among all scales of the questionnaire, which indicates the successful adaptation of the test into Ukrainian. The Ukrainian version of the JPAQ (OOAD) showed high retest reliability and stability of results over time (Spearman's coefficient values between the results of the first and second tests (with an interval of two weeks) ranged from 0.81 to 0.88). The questionnaire also demonstrated discriminant validity (all scales had a value of $\delta > 0.85$ according to Ferguson's delta criterion). The Five-Factor Personality Inventory was used to determine the construct validity of the OOAD questionnaire. The correlation analysis using Spearman's coefficient ($p < 0.01$) revealed actual connections between adaptation strategies and personality traits, which confirmed the construct validity of the Ukrainian version of the questionnaire. Factor analysis confirmed that the Ukrainian version of the OOAD questionnaire corresponds to the theoretical model of W. Joyne's JPAQ. In view of the above, the Ukrainian version of the JPAQ (OOAD) can be effectively used to assess personal adaptations in the Ukrainian context without significant risks of error.

Key words: questionnaire adaptation, personality adaptation, survival adaptation, executive (approving) adaptation, «Brilliant-Skeptic», «Responsible-Workaholic», «Playful-Oppositionist», «Creative-Dreamer», «Charming-Manipulator», «Overreacting-Enthusiast», JPAQ, OOAD, transactional analysis, psychodiagnostic technique, psychometric reliability, validity, discriminant validity.

Додаток 1

Опитувальник особистісних адаптацій В. Джойнса JPAQ (ООАД) (адаптація Л. Бутузова, А. Брайковська, К. Тимофєєва)

Інструкція: уважно прочитайте кожне твердження та оберіть відповідь «Так» чи «Ні», залежно від того, наскільки Вам це притаманно. Довго над питаннями не роздумуйте, оскільки правильних та неправильних відпо-

відей тут немає. Якщо не можете однозначно відповісти, то обирайте той варіант відповіді, який перший спав на думку і до якого більше схиляється. Не пропускайте жодного пункту.

Твердження:

1. Думаю, що більшість людей недбало ставляться до того, що роблять.
2. Інші люди вважають мене тихим/ою.
3. Мені комфортніше займатися справами, ніж спілкуватися.
4. Коли мені щось не подобається – я йду геть!
5. Під час конфліктів я відчуваю, що б я не зробив/ла, буде тільки гірше.
6. Коли люди незадоволені мною, я відчуваю біль і розгубленість.
7. Коли я з іншими людьми, то зазвичай поступаюся своїми бажаннями.
8. Я люблю говорити і ділитися своїми почуттями.
9. Я часто вважаю за необхідне відстоювати те, що вважаю правильним.
10. Коли у мене є проєкт на роботі, я затримуюся довше своїх колег, щоб зробити все як слід.
11. Я хитрий/а, як лисиця.
12. Мене злить безвідповідальність.
13. Я схильний/а працювати без перерви і одразу переходити від однієї справи до іншої.
14. Зазвичай я поспішаю через купу справ, які треба зробити одночасно.
15. Мені складно приймати рішення.
16. Мої емоції написані в мене на обличчі.
17. Я люблю ризикувати.
18. Мене звинувачують у надмірних реакціях.
19. Я часто маю кілька справ одночасно.
20. На мою думку, важливо бути обережним в усьому, що ти робиш.
21. Я схильний/а сумніватися в усьому, поки не буде доказів.
22. Мені комфортніше бути на самоті, ніж з іншими людьми.
23. Мені подобається порушувати правила.
24. Іноді мені стає страшно «до смерті».
25. Я втомлююся, якщо довго перебуваю серед людей.
26. Я відчуваю, що життя – це боротьба.
27. Я люблю все виконувати вчасно й очікую цього ж від інших.
28. Я йду за власним збудженням, імпульсом.
29. Люди часто розбивають мені серце.
30. Друзі кажуть мені, що я часто фліртую.
31. У спілкуванні з іншими людьми я намагаюся все прораховувати на кілька кроків вперед.
32. Мені подобається говорити іншим людям те, що я думаю.
33. Я часто відчуваю заздрість до інших.
34. Мені важко дозволити собі просто бути з іншими людьми, бо я постійно в думках, що мені потрібно зробити.
35. Іноді я боюся, що якщо я висловлю свої справжні почуття та потреби, інші не знатимуть, як із ними впоратися.
36. Мені кажуть, що я перфекціоніст/ка.
37. Я часто перевіряю, чи все вимкнув/ла.
38. Люди можуть подумати, що я сором'язливий/а.
39. Мені хотілося б, щоб люди самі здогадувалися, чого я хочу, без моїх прохань.
40. Мені дуже подобається усамітнення.
41. Мені часто здається, що я не важливий/а людям, які мені не байдужі.
42. Коли справи йдуть не дуже добре, я схильний/а тікати.
43. Я відчуваю відповідальність за те, щоб людям навколо мене було добре.
44. Мені притаманно бути тихим/ою у групах людей (в живому спілкуванні).
45. Я пильную, щоб мене не покинули.
46. Багато речей мене дратують.
47. Я відчуваю відповідальність за світ.
48. Я переконаний/а, що якщо я сам/а чогось не зроблю, то це не буде зроблено правильно.
49. Я відкладаю розваги, доки не виконаю свою роботу.
50. Я відчуваю, що мушу робити правильні речі.
51. Я люблю бути в центрі уваги.
52. Я все продумую краще, ніж інші люди.
53. Я вмю добре вирішувати проблеми.

54. Я люблю розважатися в компанії.
55. Я працюю, коли інші розважаються.
56. Мене злить, коли люди не відповідають моїм стандартам.
57. Я імпульсивний/а.
58. Коли я злюся або ображаюся, я намагаюся нікому не показувати цього.
59. Мені важко дозволити собі бути спонтанним/ою.
60. Я нікому не вірю.
61. Я контролюю своє збудження, імпульси.
62. Я з підозрою ставлюся до мотивів інших людей.
63. Мені важко бути в центрі уваги.
64. Люди вважають мене занадто емоційним/ою.
65. Мені важко поступатися іншим.
66. Мені подобається, коли мені все сходить з рук.
67. Я відчуваю, що мене люблять, коли люди звертають на мене увагу.
68. Я ненавиджу нудьгувати.
69. Люди часто заздять моїй грайливості.
70. Мені важко нічого не робити.
71. Мені подобається вигадувати хитромудрі схеми
72. Мені краще зробити те, що хоче інша людина, ніж зробити по-своєму і засмутити її.

Ключ

Підрахуйте кількість відповідей «так»/+ за кожною шкалою окремо. За кожне співпадіння з відповіддю «Так» нараховується 1 бал.

Вживальні адаптації

Чаруючий-Маніпулятор (антисоціальна):

4, 11, 17, 23, 28, 45, 53, 57, 60, 66, 68, 71

Творчий-Мрійник (шизоїдна):

2, 3, 7, 22, 25, 35, 38, 40, 44, 58, 61, 63

Блискучий-Скептик (параноїдна):

1, 9, 12, 20, 21, 31, 33, 48, 52, 56, 62, 65

Виконавські (схвалювальні) адаптації

Надреагуючий-Ентузіаст (істероїдна):

8, 16, 30, 32, 41, 43, 51, 54, 64, 67, 69, 72

Відповідальний-Роботоголік (обсесивно-компульсивна):

10, 13, 19, 27, 34, 36, 37, 49, 50, 55, 59, 70

Грайливий-Опозиціонер, опірник (пасивно-агресивна):

5, 6, 14, 15, 18, 24, 26, 29, 39, 42, 46, 4